

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Маргарет Димитрова

по конкурса за доцент

по научна специалност „Българска литература (стара българска литература)“,

обявен от Института за литература, БАН

в ДВ 78 от 2017 г.

с единствен кандидат д-р Мая Петрова Танева

Познавам д-р Мая Петрова Танева от много години и съм свидетелка на нейното израстване като задълбочен и обективен учен, който се ръководи от високи стандарти и затова и има висок авторитет в международната научна общност. В обявения от Института за литература, БАН, конкурс за доцент тя кандидатства с обширен монографичен труд, посветен на средновековни южнославянски текстове за св. Теофана, както и с множество научни статии и студии.

Както за статиите си, така и за монографията си М. Петрова избира значими теми, хвърлящи светлина върху творческите нагласи и книжовните възможности на българските средновековни писатели, на историята на българската култура. Както в редица свои статии, така и в монографичния труд, тя показва отлично владение на различни методи в медиевистиката: анализи на политиката и културата на даден период, анализи на ръкописи и текстове, на език и превод. Още от увода на труда се вижда, че целта е да се представи на читателя цялостен, завършен поглед върху текстовете за св. Теофана в средновековните кирилски ръкописи, така и върху историята на почитта към светицата. И тази цел е изпълнена блестящо.

Монографията започва с обзор на съществуващата литература по въпроса за св. Теофана, като много точно са изведени акцентите в зависимост от конкретната тема и са поставени резонни въпроси към твърдения на други учени, за които няма достатъчно доказателства. Авторката проследява възникването на почитта във византийската столица и разпространението ѝ в България и Сърбия, като контекстуализира известното за мощите на светицата в културата и практиките на Балканите, най-вече в столиците.

Докато обикновено изследователите палеослависти съсредоточават вниманието си върху един тип средновековна книга или жанр, Мая Петрова е надскочила този удобен стереотип и е анализирала различни по тип текстове, наративни и песенни, посветени на св. Теофана, включени в различни по тип средновековни книги. За да характеризира

конкретните наративни текстове, например, и да ги види в естествения им контекст, на нея ѝ се е наложило да се запознае с проблематиката, с решените и нерешени въпроси около книгите, известни като Прост Пролог, Стишен Пролог, митерикон (Бдински сборник), календарни сборници с жития, както и с проблемите около гръцките източници на тези книги и състави. Като отчита редица спорни въпроси, тя дава своя принос в решаването им – чрез особености, които наблюдава в текстовете за св. Теофана.

Д-р Петрова открива и проучва шест преписа на най-обемния текст за св. Теофана, пространното ѝ житие от някой си дякон Николай. Отделна глава е посветена на тези преписи – с основание. Изследователката тук прави приноси към историята на конкретни ръкописи, приноси, ценни за бъдещи проучвания на други текстове в тези ръкописи. Ще дам два примера. Като работи девизу с ръкопис 304, пазен в Букурещ в Библиотеката на Румънската академия, тя установява, че този ръкопис е директен препис (апограф) или опосредствено възхожда към Гилфердинг 51 (основен ръкопис при проучванията на това житие преди монографията на М. Петрова, в която обаче има редица липси и на места текстът не се разчита), т.е. тя открива прилики, които ѝ позволяват да нарече двата ръкописа близнаци, двойници. Този извод е доказан чрез съпоставителна таблица. Освен това на ръкопис 725 от Народната библиотека на Сърбия възстановява първоначалния ред на листовите, които по-късно са били разбъркани.

От прегледа на ръкописите, които пазят житието от дякон Николай, Мая Петрова прави важни изводи, например „Прегледът на запазените преписи на *Житието на имп. Теофана* показва, че светицата навлиза в полезрението на някои от най-изтъкнатите книжовници на Балканското средновековие от края на XIV и XV в.“ Винаги съм ценяла обективността на д-р Петрова като учен – макар че тя винаги се опитва да обясни явленията от различни гледни точки и предлага хипотези, винаги си дава сметка, доколко те могат да се подкрепят със силни доказателства и доколко няма достатъчни доказателства, за да се превърнат хипотезите в тези. И така, с присъщата си обективност тя пише:

„Трудно е да се определи причината, поради която *Житието на имп. Теофана* е избрано от съставителите на тези сборници, чието възникване е резултат от индивидуална селекция на включените творби – дали поради несъмнените му литературни достойнства, дали поради засилената почит към светицата, свързана с пребиваването на част от мощите ѝ в България и Сърбия, или пък поради обвързването на нейния култ с владетелската институция в двете държави“.

Безспорно изследването на Мая Петрова хвърля светлина върху историята на незапазения гръцки оригинал(и) на този наративен текст. Със своето монографично изследване, тя отново показва, че повече и по-точни заключения може да се направят, когато се проучат колкото се може повече преписи на един средновековен текст. Така тя допълва и коригира наблюдения на Крейнаина, основани само на работа с един препис.

Непредубедено подхожда изследователката и при анализа на наличните сведения за дякон Николай. Тя не се подвежда по чужди авторитети и не бърза да прави заключения. Най-напред тя отхвърля съществуващи недоказани предположения, събира колкото се може повече информация от византийски източници и от славянските преписи и предлага една напълно вероятна хипотеза, че този Николай е бил дякон към църквата на „Св. Лазар“ в Константинопол.

По-нататък в проучването си тя сравнява гръцкото анонимно и по-ранно житие на светицата с житието от дякон Николай (по превода му, запазен в кирилски преписи), като с основание, като вещ изследовател, тя ситуира своята съпоставка в контекста на известното за обичайните начини на редактиране на ранни агиографски произведения във византийската литература. М. Петрова очертава обичайните промени, които византийските агиографи правят, като съпоставя своите наблюдения със заключенията на най-добрите византолози. В тази глава читателят с удоволствие се среща с проникателни анализи на един вещ специалист по история на литературата.

В следващите страници д-р Петрова доказва, че житието от дякон Николай е преведено два пъти сред южните славяни в сравнително кратък отрязък от време. Тя дава убедителни аргументи (правопис на запазените преписи, наличие на житието в характерни търновски състави, езикови особености аргументи), че единият превод е среднобългарски – оцелял е в 5 преписа, два от които пълни. Другият превод е запазен само частично в един препис. Авторката сравнява двата превода, а за частите, за които се знае гръцкият оригинал, и с гръцки и показва различните преводачески предпочитания и решения. Изнесенят материал ме убеждава, че М. Петрова е права в предположението си, че е имало разлика в гръцките оригинали, от които са направени двата превода – при това тя установява, че става дума не за езикови и стилови разлики, а за структурни и смислови – един компетентен извод, който хвърля светлина върху литературните вкусове и процеси във Византия, най-вече във византийската столица. За втория превод авторката прави предположение, че може да е направен в сръбска владетелска среда, но напълно обективно тя смята, че засега няма достатъчно силни аргументи, които да докажат това (тя отчита, че той е частично запазен само в един препис, че нямаме гръцки оригинал, с който да сравним, така че да имаме по-точни наблюдения за преводаческите техники; че няма категорични езикови данни – и това е очаквано за епоха, когато авторитетна е книжовната продукция на атонските славяноезични монаси, които използват единен книжовен език и се стремят да не допускат локално оцветени форми).

Общото ми впечатление от монографичния труд на Мая Петрова е, че той представя многостранни подходи при решаване на една важна и ясно формулирана задача – да се проследи историята на култа към св. Теофана на Балканите и свързаните с него текстове. С открития се срещаме във всички графи, ясно е аргументирано мнението на авторката по различни въпроси, убедителни са изводите ѝ, както когато характеризира ръкописните свидетели, така и при колация на преписите, при анализите на преводачески техники, на

езикови черти, на литературни и стилкови особености, а също и при наблюденията над политическия и културния контекст на Балканите, когато се създава култът в Цариград и когато се разпространява в България и Сърбия.

Особено полезни за палеославистите, а и за византолозите, са издадените текстове, което е направено професионално. Аз бих се радвала обаче при изданията да се слагат и надредни знаци, особено ударенията могат да ни кажат много.

Ще добавя още, че някои от наблюденията в този научен труд вече са публикувани в едни от най-авторитетните издания в тази научна област, *Старобългарска литература* и *Старобългаристика*. Многобройните публикации на Мая Петрова върху текстове за други светици или върху други ръкописи я характеризират като един утвърден изследовател, комуто благодарение на широките му познания, проникателността и находчивата мисъл, дължим редица открития в последните 20 години. Ще отлеча публикациите ѝ върху *Описание на Палестина* от Константин Костенечки, публикациите ѝ, хвърлящи светлина върху Станиславовия миней и Изборника от 1076 г., все важни свидетелства на средновековната българска култура.

Безспорно доказателство за високото качество на нейните публикации, за нейните несъмнени открития и научен авторитет, са множеството цитирания, над 130 са известни, включително от много авторитетни учени, като проф. Иван Добрев, проф. Елка Мирчева, доц. Елена Томова и др. Този брой цитати на научни публикации на д-р Петрова далеч надхвърля броя, който в средите на палеославистиката е обичаен в конкурс за доцент.

Като имам предвид всичко казано дотук, научните приноси, научната добросъвестност и ерудиция на д-р Мая Петрова-Танева, аз – без всякакви колебания – ще гласувам, като член на научното жури, да ѝ бъде присъдено званието „доцент“.

6 февруари 2018